NATURVÄGLEDNING

I N O R D E N

Jonas Lyberg

Projektgruppen har tidigare fått följande rapporter publicerade:

Miljörapport 1984:1 Seminar om forskning, vedrørende friluftsliv og rekreation

*Miljörapport 1985:3 Friluftsliv i Norden. Seminar om friluftorganisationernas
rolle i gennemførelsen av en friluftspolitik*

Miljörapport 1987:4 Närrekreation — friluftsliv og fysisk planering i Norden

Nordiska Ministerrådets projektgrupp för friluftsliv har under åren 1987—89
bestått av:

Gunnar Zettersten (Sverige, ordf)
Arne Bondo-Andersen (Danmark)
Harald Ruberg (Norge)
Fr o m 1/1 1990 Berit Forbord Moen (Norge)
Jon Suul (Norge) (1989)
Pentti K Väisänen (Finland)
Gisli Gíslason (Island)
Fr o m 28/1 1988 Thoroddur Thoroddsson (Island)

Gerhard Ericson, Sveriges turistråd har adjungerats till gruppen och som
representant från nordiska turistutskottet har Fredrik Damgren (Sverige)
medverkat.

I varje nordiskt land har en referensgrupp funnits. Dessa grupper har tillfört
idéer, förslag och kritik under arbetets gång.

Per Svensson (Sverige) har fungerat som sekreterare.

ISBN Danmark: 87 703 446 0
ISBN Sverige: 91 7996 233 5
NORD 1990:52

Formgivning och illustration: Henrik Nyberg
Typografi: Torgny Lilja
Tryck: Tryck & Trade ab

Nordisk Ministerråd
Stora Strandstræde 18
1255 København K
H + 45 33 11 47 11
Statens naturvårdsverk
171 85 Stockholm
H + 08 799 10 00

Innehållsförteckning

Förord	sid 4
I. Inledning	5
Sammanfattning och rekommendationer	8
Yhteenveto ja suositukset	12
II. Vad är naturvägledning?	17
1. Definition	18
2. Naturvägledningens mål	21
3. Naturvägledningens avgränsning	27
4. Naturvägledarens kompetens	32
III. Naturvägledning i Norden i dag	35
IV. Genomförda verksamheter	51
Bilaga 1 Utbildning av vildmarksguider i Finland	58
Bilaga 2 Naturguide-cirkel	61
Bilaga 3 Uppläggning av guidetur	63
Bilaga 4 Litteratur	65

FÖRORD

Genom naturvägledning är det möjligt att ge besökare goda naturupplevelser. Därmed följer en ökad förståelse för sammanhangen i naturen och en ökad miljömedvetenhet. Ökad kunskap leder till varsamhet med naturen och omtanke om de verksamheter som bedrivs där.

I alla nordiska länder utvecklas nu naturvägledning. Ett gemensamt drag för de nordiska länderna är att man härvid i ökad omfattning använder sig av särskilt utbildade personer — naturvägledare. Det visar sig nämligen att när besökarna möter engagerade och kunniga människor i naturen får man en mycket större effekt än om man använder andra media som utställningar, broschyrer, TV-filmer etc. Naturvägledning är också av fundamental betydelse för turismens utveckling. Naturvägledning ger turisterna goda naturupplevelser och kan också medverka till att turister uppträder med omtanke i sårbara naturmiljöer.

Projektgruppen för friluftsliv har analyserat arbetet med naturvägledning i de olika nordiska länderna. Gruppen har dragit slutsatsen att det finns särskilt goda möjligheter att få till stånd en gemensam nordisk naturvägledningspolicy och att genomföra ett konkret nordiskt samarbete inom detta fält med bl a vidareutbildning, metodutveckling och erfarenhetsutbyte.

Projektgruppen lämnar därför en rad förslag till vidareutveckling av naturvägledningen både i det enskilda landet och internationellt. Förslagen är en vidareutveckling av det nordiska miljöprogram som nordiska ministerrådet antog 1989 och av Brundtlandskommissionens rekommendationer om ökade informationsinsatser som ett led i en bärkraftig tillväxt.

Arne Bondo Andersen
Thoroddur Thoroddsson
Gunnar Zettersten

Berit Forbord Moen
Pentti K Väisänen

I. Inledning

Nordiska ministerrådets projektgrupp för friluftsliv tillsattes 1979 med uppgift om att utreda friluftslivets roll och ställning i de nordiska länderna. Projektgruppen framlade 1982 rapporten *Friluftsliv i Norden*. I rapporten gavs en beskrivning av friluftslivets omfattning, utvecklingstendenser och problem i de olika nordiska länderna. Vidare beskrevs lagstiftningen, administrationen och finansieringen inom friluftslivets område.

Projektgruppen konstaterade i rapporten

- att det är en betydande likhet i utövandet av friluftslivet i de nordiska länderna
- att det är stor likhet i synen på friluftslivet hos de ansvariga myndigheterna i de olika länderna
- att invånarna i Norden i stor omfattning använder Norden som ett frilufts- och rekreationsområde
- att de problem som finns i stor utsträckning är gemensamma för hela Norden.

Projektgruppen föreslog mot denna bakgrund att en gemensam nordisk friluftspolitik skulle utformas. Gruppen formulerade en målsättning för en sådan politik och upprättade ett förslag till handlingsprogram.

Rapporten och projektgruppens förslag inarbetades i ministerrådets miljövårdsprogram. 1983 fastlade ministerrådet följande mål för friluftslivet i Norden:

"Arbetet med genomförandet av en nordisk politik på friluftsområdet skall ha ökad prioritet i det fortsatta arbetet. Målsättningen för ministerrådet är att ge alla nordiska medborgare goda möjligheter till friluftsliv i en varierad och rik naturmiljö under den dagliga fritiden, vid veckosluten och under semestrarna, både i det egna landet och i övriga nordiska länder. Samtidigt skall användningen av naturen för friluftsändamål samordnas med miljö- och naturskyddsintressena."

Ministerrådet har därefter den 10 januari 1989 i sitt nordiska miljöprogram vidareutvecklat målen för friluftslivet för åren 1989—91 och fastslagit följande:

"I alla de nordiska länderna gäller att fritid och friluftsliv får ökad betydelse. Alla nordiska innevånare bör ha goda möjligheter att idka friluftsliv i varierad och rik naturmiljö till vardags, till helg och under semestrar, både i det egna nordiska landet och i övriga nordiska länder.

Tillgång till goda fria arealer och tätortsnära naturområden är lika viktiga delar av en god tätortsmiljö som funktionella trafiksystem och goda bostäder m m.

Landskapet och naturen i de olika nordiska länderna kompletterar på många sätt varandra och i Norden finns det därför goda förutsättningar för en utbyggnad av friluftsliv och turism. Men detta måste ske på naturens villkor så att det inte sker ett onödigt slitage av naturen. Samhället bör därför prioritera det enkla, naturnära och icke resurskrävande friluftslivet. Ett särskilt problem utgör spillvatten från spridd bebyggelse och turistanläggningar, i synnerhet i känsliga områden som skärgårds- och fjällområden.

Samtidigt som friluftslivet främjas i Norden, kommer ministerrådet att fortsatt satsa på en gemensam nordisk naturvägledningspolitik som syftar till att främja turismen och friluftslivet i Norden utan att medföra ökat slitage på naturen. Information om hänsyn till naturen, till de i skog och mark yrkesverksamma och till olika friluftsutövare måste därför utökas. Förståelsen hos turister i Norden för våra natur- och kulturvärden skall främjas. Det är vidare viktigt att genom naturvägledning i samband med friluftsliv öka befolkningens kunskaper om och förståelse för dessa värden. Detta är helt nödvändigt för att skapa en opinion för miljövärden.

** Friluftslivet bör främjas genom kommunal planering, skyddande av mark, genom ideella organisationers arbete och genom en ökad information om möjligheterna till rekreation som Nordens natur erbjuder.*

** En gemensam nordisk naturvägledningspolitik skall utvecklas, som syftar till att främja turismen och friluftslivet i Norden utan att det medför ökat slitage på naturen."*

Projektgruppen har arbetat med följande hörnstenar i friluftspolitiken, nämligen

- forskning
- friluftslivets organisationer
- planläggning och
- naturvägledning

Denna rapport är det fjärde steget i projektgruppens utredningsarbete om friluftslivet i Norden och behandlar *naturvägledningens roll* i förverkligandet av en gemensam nordisk friluftspolitik.

Sammanfattning och rekommendationer

I samtliga nordiska länder framhålls från olika håll att naturvägledning är en viktig del i både frilufts- och turistspolitiken för att ge människor större upplevelser och kunskaper vid vistelse i natur.

Det ökande friluftslivet och naturturismen orsakar i vissa fall konflikter mellan olika nyttjare av naturen och även slitage och direkta skador på naturen. Nordiska rådet har i sitt meddelande nr 13/1981 om rekommendationer angående "turismens skadeverkningar på naturen och de traditionella näringarna" uppmärksammat naturvägledningens betydelse. Projektet "Naturvägledning i Norden" bekostas därför till hälften av vardera nordiska turistutskottet och ämbetsmannakommittén för miljövard.

Naturvägledning betraktas dessutom i dag på många håll i världen som ett av medlen för genomförande av en modern naturskyddspolitik. En sådan grundar sig inte bara på skydd av strategiska arealer och restriktioner i nyttjandet av naturen utan i ökande grad på att skapa förståelse hos befolkningen för bevarande av miljöer och arter, d v s naturvägledning.

Friluftslivets organisationer i Norden har uttalat sitt stöd för att utveckla naturvägledningen vid ett av projektgruppen anordnat seminarium i Kongskilde, Danmark, 1984. I en av seminariets slutsatser heter det:

DELTAGARNE FINDER, AT ØGET FORSTÅELSE FOR NATUREN ER EN SÅ VIGTIG DEL AF FREMTIDENS FRILUFTSLIV, AT NATURVEJLEDNINGSSARBEJDET BØR OPPRIORITERES NATIONALT OCH FÆLLESNORDISK.

Projektgruppen har analyserat pågående naturvägledningsverksamhet i Norden, anordnat två nordiska seminarier för att definiera och utveckla begreppet naturvägledning och anordnat andra verksamheter för att belysa naturvägledningens olika problem.

Vidare har gruppen analyserat gränsdragningen och sambandet mellan naturen och kulturen och mellan friluftslivet och turismen, studerat kraven på en god naturvägledare samt behovet av utbild-

ning i naturvägledning på olika nivåer. Till följd härav framlägger projektgruppen en rad rekommendationer om det fortsatta arbetet med naturvägledning.

Projektgruppen har förhoppning om att rapporten skall bli ett stöd i strävandena att utveckla naturvägledningen i Norden på olika nivåer och att förverkliga den gemensamma nordiska friluftslivspolitik.

Definition

Efter analys av de många definitioner som används har projektgruppen enats om följande gemensamma nordiska definition:

MED NATURVÄGLEDNING MENAS FÖRMEDLING AV KÄNSLA FÖR OCH KUNSKAPER OM NATUREN. NATURVÄGLEDNING SYFTAR TILL ATT ÖKA FÖRSTÅElsen FÖR DE GRUNDLÄGGANDE EKOLOGISKA OCH KULTURELLA SAMBANDEN OCH FÖR MÄNNISKANS ROLL I NATUREN. DÄRIGENOM FÖRBÄTTRAS MÖJLIGHETERNA TILL POSITIVA UPPLEVELSER I NATUREN OCH TILL ÖKAD MILJÖMEDVETENHET HOS DEN ENSKILDE OCH I SAMHÄLLET.

Rekommendationer

Gruppen har genom sin analys av naturvägledningen i Norden konstaterat följande:

- I alla nordiska länder arbetar man med att bygga ut naturvägledningen på nationell, regional och loka nivå.
- Det finns så många gemensamma drag i naturvägledningsarbetet i de nordiska länderna att det är en god utgångspunkt för en gemensam nordisk naturvägledningspolitik.
- Det är i dag i stort sett miljövårdsmyndigheterna som bygger ut naturvägledningen medan turistorganisationerna varken administrativt eller ekonomiskt är särskilt engagerade i natur-

vägledning trots att denna har stor betydelse för turismens utveckling.

Gruppen rekommenderar till följd härav följande åtgärder för att främja den gemensamma nordiska naturvägledningspolitiken i enlighet med ministerrådets program (1989-01-10).

1. Projektgruppen uppmanar de centrala miljövårdsmyndigheterna i varje nordiskt land att vidareutveckla naturvägledning som en integrerad del i miljöarbetet. Myndigheterna bör göra detta i samarbete med de ideella organisationerna, turistnäringen och utbildningsorganen. De centrala miljömyndigheterna bör stimulera och inspirera de regionala naturvårdsmyndigheterna att ta med naturvägledning som en integrerad del av arbetet med fredade områden, nationalparker och naturreservat. Även i sådana miljöer behövs naturvägledning för att återknyta kontakten med naturen.
2. Projektgruppen föreslår att ett nordiskt möte anordnas vartannat år angående naturvägledning. I mötet skall delta ansvariga representanter för den statliga miljövårdsadministrationen och för turismens organisationer. Initiativ till mötet och sekretariatfunktionen bör växla mellan de nordiska länderna. Referat av mötet skall inlämnas till ministerrådet med en redovisning av de framsteg som gjorts för att främja den gemensamma nordiska naturvägledningspolitiken.
3. Projektgruppen föreslår att nordiska ministerrådet främjar en gemensam nordisk vidareutbildning i naturvägledning. Genom att genomföra ett antal gemensamma nordiska kurser kan man identifiera behovet av gemensam nordisk vidareutbildning. Universitetsväsendet bör stimuleras till att arrangera universitets- och högskolekurser för vidareutbildning av professionella naturvägledare.
4. Projektgruppen föreslår att nordiska ministerrådet stimulerar forskning om naturvägledning och vidareutveckling och utvärdering av de pedagogiska metoderna i naturvägledningen.
5. Projektgruppen föreslår att nordiska ministerrådet genom sitt

turistutskott uppmanar de nordiska ländernas turistmyndigheter att engagera sig aktivt — ekonomiskt och administrativt — i utvecklingen av naturvägledning i varje enskilt land som en integrerad del av den nationella turistpolicyn. De lokala turistbyråerna bör i sin marknadsföring av naturen och miljön ansvara för att naturvägledning tas med som en del av det samlade utbudet till turisterna. Vidare bör Nordiska ministerrådet via sitt turistutskott inspirera turistorganen i de olika nordiska länderna till att utveckla en policy avseende turismen och miljön och stödja höjning av kvalitetskraven i turistutbildningen beträffande frågor om natur och miljö.

6. Projektgruppen föreslår att den centrala miljövårdsadministrationen i respektive nordiskt land bör ansvara för utvecklingen av naturvägledningen i landet i fråga. För att ta vara på det stora arbete som sker på olika håll inom ideella organisationer och olika utbildningsorgan bör en rådgivande grupp med representanter för dessa intressen knytas till miljövårdsadministrationen. Därutöver bör företrädare för turistrådet medverka. Utvärdering av pågående verksamhet och forskning om pedagogiska metoder i naturvägledning är väsentliga uppgifter för den centrala gruppen.

Yhteenveto ja suositukset

Kaikissa pohjoismaissa esitetään eri tahoilla, että luonto-opastus on sisällytettävä tärkeänä osana sekä ulkoilu- että matkailupolitiikkaan, jotta ihmiset saisivat luonnossa liikkueessaan enemmän elämyksiä ja tietoa.

Lisääntyvä ulkoilu, luonnon virkistyskäyttö ja luontomatkailu aiheuttavat joissakin tapauksissa ristiriitoja luonnon eri käyttäjien välillä sekä myös luonnon kulumista ja sen suoranaista vahingoittumista. Tiedotteessaan n:o 13/1981, jossa on aiheeseen 'matkailun luonnolle aiheuttamat vahingot ja perinteiset elinkeinot' liittyviä suosituksia, pohjoismaiden neuvosto on kiinnittänyt huomiota luonto-opastuksen merkitykseen. Tämän takia pohjoismaiden matkailuvaliokunta ja ympäristönsuojelun virkamieskomitea kustantavat kumpikin puoliksi tämän 'Luonto-opastus pohjoismaissa' -nimisen projektin.

Lisäksi luonto-opastusta pidetään nykyisin eri puolilla maailmaa yhtenä niistä keinoista, joilla nykyaikaista luonnonsuojelupolitiikkaa voidaan toteuttaa. Luonnonsuojelu ei nykyään ole pelkkää luonnon arvokkaimpien kohteiden suojelua ja luonnon käyttöä koskevia rajoituksia, vaan yhä enenevässä määrin sitä, että ihmiset pyritään saamaan tiedostamaan erilaisten elinympäristöjen ja lajien säilyttämisen tärkeys. Luonto-opastus on juuri tätä.

Projektiryhmä järjesti vuonna 1984 Tanskan Kongskildessä luonto-opastusta käsittelevän seminaarin pohjoismaissa toimiville ulkoilualan järjestöille. Nämä järjestöt ilmaisivat tukevansa luonto-opastuksen kehittämistä. Yksi seminaarin päätelmistä kuuluu:

OSANOTTAJAT KATSOVAT, ETTÄ LUONNON YMMÄRTÄMINEN ON TULEVAISUUDESSA NIIN TÄRKEÄ OSA ULKOILUA, ETTÄ LUONTO-OPASTUSTYÖTÄ ON KOROSTETTAVA SEKÄ KANSALLISISSA ETTÄ YHTEIS-PHJOISMAISISSA YHTEYKSISSÄ.

Projektiryhmä on selvittänyt eri pohjoismaissa tehtyä luonto-opastustyötä ja järjestänyt kaksi pohjoismaista seminaaria luonto-opastuskäsitteen määrittelyä ja kehittämistä varten sekä pyrkinyt muutenkin valottamaan luonto-opastukseen liittyviä erilaisia ongelmia.

Ryhmä on myös pohtinut toisaalta luonnon ja kulttuurin ja toisaalta ulkoilun ja matkailun välistä rajanvetoa ja yhteyttä sekä selvittellyt luonto-oppaalle asetettavia pätevyysvaatimuksia ja luonto-opastuskoulutuksen tarvetta eri tasoilla. Tämän pohjalta projektiryhmä esittää eräitä suosituksia luonto-opastukseen liittyvää jatkotyötä varten.

Projektiryhmä toivoo, että raportti tukee pyrkimyksiä kehittää pohjoismaiden luonto-opastusta eri tasoilla ja pyrkimyksiä toteuttaa yhteispohjoismaista ulkoilupoliitiikkaa.

Määritelmä

Pohdittuaan käytössä olevia lukuisia määritelmiä projektiryhmä on päässyt yksimielisyyteen seuraavasta yhteispohjoismaisesta määritelmästä:

LUONTO-OPASTUKSELLA TARKOITETAAN LUONTOON KOHDISTUVIEN MYÖNTEISTEN TUNTEIDEN JA LUONTOA KOSKEVAN TIEÄMYKSEN VÄLITTÄMISTÄ. LUONTO-OPASTUS PYRKII LISÄÄMÄÄN EKOLOGIAN JA KULTTUURIN SYVÄLLISEN YHTEYDEN YMMÄRTÄMISTÄ JA IHMISEN YMMÄRTÄMISTÄ OSANA LUONTOA. NÄIN PARANNETAAN MAHDOLLISUUKSIA SAADA MYÖNTEISIÄ KOKEMUKSIA LUONNOSSA JA SYVENNETÄÄN SEKÄ YKSITYISTEN IHMISTEN ETTÄ YHTEISKUNNAN YMPÄRISTÖTUNTOISUUTTA.

Suosituksset

Selviteltyään pohjoismaiden luonto-opastusta ryhmä totesi seuraavaa:

- Kaikissa pohjoismaissa luonto-opastusta ollaan kehittämässä kansallisella, alueellisella ja paikallisella tasolla.
- Eri pohjoismaiden luonto-opastustyössä on niin monia yhteisiä piirteitä, että se muodostaa hyvän lähtökohdan yhteispohjoismaiselle luonto-opastuspolitiikalle.
- Tällä hetkellä luonto-opastusta kehittävät lähinnä ympäristönsuojeluviranomaiset, kun taas matkailualan organisaatiot eivät sen enempää hallinnollisesti kuin taloudellisestikaan ole kovin kiinnostuneita luonto-opastuksesta siitä huolimatta, että tällä on suuri merkitys matkailun kehitykselle.

Tämän takia ryhmä suosittaa seuraavia toimenpiteitä yhteispohjoismaisen luonto-opastuspolitiikan edistämiseksi ministerineuvoston 10.1.1989 päivätyn ohjelman mukaisesti.

1. Projektiryhmä kehottaa kunkin pohjoismaan ympäristönsuojelun keskushallinnon viranomaisia edelleen kehittämään luonto-opastusta ympäristönsuojelun kiinteänä osana. Tätä työtä viranomaisten tulee tehdä yhdessä aatteellisten järjestöjen, matkailuelinkeinon ja koulutuselinten kanssa. Ympäristönsuojelun keskushallinnon viranomaisten on kannustettava ja rohkaistava alueellisia luonnonsuojeluviranomaisia sisällyttämään luonto-opastus kiinteäksi osaksi sitä työtä, joka liittyy kansallispuistoihin, luonnonsuojelupiireihin ja muihin luonnonsuojelualueisiin sekä valtion retkeilyalueisiin. Myös tällaisissa ympäristöissä tarvitaan luonto-opastusta, jotta ihmisen yhteys luontoon saadaan uudelleen solmituksi.

2. Projektiryhmä esittää, että joka toinen vuosi järjestetään pohjoismainen luonto-opastusta käsittelevä kokous. Kokoukseen tulee osallistua valtion ympäristönsuojeluhallinnon ja matkailualan järjestöjen vastuullisia edustajia. Pohjoismaat huolehtivat kukin vuorollaan kokouksen koolle kutsumisesta ja sihteeritoiminnoista. Kokouksesta on toimitettava ministerineuvostolle selonteko, johon sisältyy selvitys siitä, mitä yhteispohjoismaisen luonto-opastuspolitiikan edistämiseksi on tehty.

3. Projektiryhmä esittää, että pohjoismaiden ministerineuvosto edistää luonto-opastuksen yhteispohjoismaista jatkokoulutusta. Yhteispohjoismaisia kursseja järjestämällä voidaan todeta yhteispohjoismaisen jatkokoulutuksen tarve. Yliopistolaitosta on kannustettava järjestämään yliopisto- ja korkeakoulukursseja ammattimaisten luontooppaiden jatkokoulutusta varten.

4. Projektiryhmä esittää, että pohjoismaiden ministerineuvosto edistää luonto-opastuksen tutkimusta sekä luonto-opastuksen opetusmenetelmien edelleenkehittämistä ja arviointia.

5. Projektiryhmä esittää, että pohjoismaiden ministerineuvosto matkailuvaliokuntansa välityksellä kehottaa pohjoismaiden matkailuviranomaisia osallistumaan aktiivisesti - sekä taloudellisesti että hallinnollisesti - luonto-opastuksen kehittämiseen kussakin maassa kansallisen matkailupolitiikan kiinteänä osana. Paikallisten matkatoimistojen tulisi luontoa ja ympäristöä markkinoidessaan vastata siitä, että luonto-opastus sisällytetään matkailijoille tarjottuun kokonaispalveluun. Lisäksi pohjoismaiden ministerineuvoston on matkailuvaliokuntansa

välityksellä rohkaistava kunkin pohjoismaan matkailuelimiä kehittämään itselleen matkailua ja ympäristöä koskeva toimintalinja ja tuettava matkailukoulutuksen laatuvaatimusten kohottamista sisällyttämällä koulutukseen myös luonto ja ympäristö.

6. Projektiryhmä esittää, että kunkin pohjoismaan ympäristönsuojelun keskushallinto vastaa luonto-opastuksen kehittämisestä maassaan. Eri aatteellisissa järjestöissä ja koulutuselimissä tapahtuvan mittavan työn hyödyntämiseksi ympäristönsuojeluhallinnon yhteyteen on perustettava näitä tahoja edustava neuvoa-antava elin. Näiden tahojen lisäksi Matkailun edistämiskeskuksen tulee olla edustettuna. Meneillään olevan toiminnan arviointi ja luonto-opastuksen opetusmenetelmien tutkimus ovat tämän elimen keskeisiä tehtäviä.

II. Vad är naturvägledning

Projektgruppen har framför allt ägnat sin analys av det i projektet framtagna underlagsmaterialet åt följande problem:

1. Definition av begreppet naturvägledning
2. Naturvägledningens mål
3. Naturvägledningens avgränsning
4. Naturvägledarens kompetens

1. Definition

För närvarande används en mängd olika definitioner på verksamheter av naturvägledningskaraktär. Dessa går i varierande grad in i varandra.

I organiserad form utvecklades naturvägledning först i de amerikanska nationalparkerna för mer än 100 år sedan. Målsättningen för den amerikanska "Ranger Service" är att tillgodose allmänhetens informationsbehov, att skydda naturen mot allmänheten och att skydda allmänheten mot naturen. Om man bortser från landskapsvård och rena polisiära funktioner täcker det engelska begreppet "interpretation" (tolkning och upplysning) hela det arbetsfält som en Ranger i USA sysslar med — således omfattande service till allmänheten med företrädesvis information och vägledning men också iordningsställande av de fysiska förutsättningarna för naturvägledning som besökscentraler, naturstigar, rastplatser m m.

"National Park Service" i USA har formulerat följande tre mål för den naturvägledning som erbjuds besökarna i nationalparkerna:

- * att ge besökarna förståelse för nödvändigheten av långsiktigt naturskydd
- * att förmedla kunskaper om naturen eller kulturen i det besökta området och därmed öka möjligheterna till positiva upplevelser
- * att ge besökarna förståelse för nödvändigheten av hänsyn till naturen i området samt till andra besökare och nyttjare

Naturvägledningens medel är många — besökscentraler, filmer, böcker, publikationer, skyltar, naturstigar etc. Alla dessa medel kan komplettera eller eventuellt ersätta varandra. Däremot bör man noga observera att inget kan ersätta den direkta mänskliga kontakten som uppnås genom en naturvägledare eller guide.

I en rad olika länder har ett rangersystem byggts upp som ett led i deras naturvägledningsarbete bl a i Skottland.

Att finna en för Norden gemensam definition som alla inom branschen kan enas om har varit svårt. För att få en så bred uppslutning som möjligt kring definitionen har projektgruppen ägnat stort utrymme åt att diskutera definitionsfrågan bl a genom att anordna ett särskilt nordiskt seminarium härom. Utan att vara fullständig återges här några exempel på definitioner som används i olika länder.

I Danmark har man valt följande definition och beskrivning av naturvägledningsarbetet: *Naturvejledning består i en helhedsbeskrivelse og en forklaring af et landskabs eller et områdes karakteristiske element og sammenhænge.*

Målet är

- *at forklare, at naturen er en helhed av landskab, planter, dyr, historie og kultur, som mennesket indgår i, er afhængig af og påvirker,*
- *at skabe en forståelse for, at naturen både skal benyttes og beskyttes,*
- *at oplyse om naturgrundlaget, om erhvervene i området og om friluftslivet,*
- *at give direkte oplevelser, som fører til opdagelse, kendskab til, viden om, forståelse og respekt for naturen,*
- *at informere om færdsel og ophold i det åbne land.*

(Afrapportering av naturvejlederforsøgsordningen 1987—89, Miljøministeriet, Skov- og Naturstyrelsen, Danmark 1989)

I Norge talas i "Stortingsmeldning nr 40 (1986—87) om friluftsliv" om "veiledning, opplæring og informasjon" som medel att stimulera friluftslivet.

"Med veiledning menes i denne sammenhengen pedagogisk formidling som foregår i naturen overfor enkeltpersoner og grupper."

Beträffande syfte sägs bl a: *"Et sentralt mål for veiledningsarbeidet er å lære folk å ferdes i terrenget på en naturvennlig måte og stimulere evnen til å motta inntrykk fra naturen. Slik holdningsdannende 'naturveiledning' er like viktig som den konkrete formidlingen av ferdigheter i bestemte friluftaktiviteter."*

I Sverige används bl a begreppet tolkning med följande definition: *"Tolkning innebär att för en bred allmänhet beskriva en miljöes värden: vad som hänt och händer där och varför. Tolkningen skall ge människor möjlighet att leva sig in i och känna för ekologiska sammanhang och för människans roll."* (Sven G Hultman, SLU, rapport nr 35/1985).

Projektgruppens slutsats:

Projektgruppen har efter analys av de många definitioner som används enats om att nyttja följande gemensamma nordiska definition:

"Med naturvägledning menas förmedling av känsla för och kunskaper om naturen. Naturvägledning syftar till att öka förståelsen för de grundläggande ekologiska och kulturella sambanden och för människans roll i naturen. Därigenom förbättras möjligheterna till positiva upplevelser i naturen och till ökad miljömedvetenhet hos den enskilde och i samhället."

Det innebär sålunda att projektgruppen har en mycket bred definition och att naturvägledning är ett sammanfattande begrepp för allt som strävar efter att ge information om natur bl a i form av utställningar, utbildning, vägledning i natur, guidning etc etc.

2. Naturvägledningens mål

Under projektets gång har en lång rad motiv för naturvägledning framförts. De grundläggande problemen är de samma i industri-länderna. Befolkningen har på ett fåtal årtionden blivit en stadsbe-folkning med sparsam kunskap om natur och miljö. Samtidigt medför befolkningens ökade fritid ett ökat behov av att söka sig ut till särskilt attraktiva naturområden eller historiskt intressanta platser för att inhämta kunskaper och upplevelser och för att utöva friluftsliv. Besök medför slitage på omgivningen om inte besökarna lär sig att färdas och uppehålla sig där på ett hänsyns-fullt sätt. Dessutom kan det uppstå intressekonflikter mellan besökarna och områdets lokalbefolkning och brukare. Naturväg-ledning är en metod för att ändra värderingar och förhållningssätt hos nuvarande och kommande generationer med syfte att styra utvecklingen i en miljövänlig riktning. Vid de nordiska semina-rierna har frågan belysts och en rad olika argument redovisats. Ur det rikhaltiga materialet väljer projektgruppen att citera några debattörer för att belysa diskussionerna. Därefter lämnar projekt-gruppen sin syn på naturvägledningens mål.

Per Ågren, naturvårdsintendent vid länsstyrelsen i Värmlands län, Sverige:

"Vi håller på att skifta mål och välfärdsideal. Enligt Gro Harlem Brundtland och hennes miljökommision skall den ekonomiska tillväxten framläses baseras på resursbevarande tillverkningsmetoder. Utöver kunskap behövs då förståelse, insikt och nya värderingar. En långsiktig och seg process förestår. För att driva den proces-sen framåt behövs många god naturvägledare i såväl naturreser-vat som i kommunala friluftsområden, turistbyråer och i industri-produktion.

Naturupplevelser, friluftsliv och naturnära turism har stora, stimu-lerande egenskaper. För vår fortsatta existens måste vi också ta på oss uppgiften att lösa eller åtminstone bidra till lösningen av globala miljöproblem. Är de för stora för oss? Nej, det mest effektiva sättet är att ta itu med dem man har alldeles inpå sig själv. Och

den filosofin kan naturvägledaren hjälpa till att sprida. Det unika med hans verksamhet är att han har naturen, kanske Din vardagsnatur som åskådningsmaterial. Naturtolken kunde bli den länk mellan naturkunskap och samhällsutveckling som vi behöver."

PREBEN MORTENSEN, Nordmarkens Kanot Center AB, Sverige

"Vi är inte längre beroende av vissa mindre områden, som renjägaren under stenåldern, för att var art skall kunna överleva. Vi har ett globalt behov av riktig miljö. Vi kan inte äga naturen. Vi har inte rätt att förstöra och utrota. Vi har däremot rätt att dela all natur med andra, den natur jag hoppas blir kvar och som vi alla har ett ansvar för."

CAMILLA VON BONSDORFF, Helsingfors universitet, Finland

"Hur skall vi se på framtiden då vi planerar naturvägledning?"

Analys av samhällsstrukturen, trender och förändringar, miljösituationen i de olika nordiska länderna och städerna, naturområdenas roll i den urbana miljön.

- befolkningsstrukturerna förändras (städernas innevånare ökar, människan urbaniseras, åldersstrukturen i städerna förändras; medelåldern stiger, åldringarnas antal ökar o s v)
- konsumtionen ökar, hur riktas konsumtionen; varor, service?
- fritiden ökar, fritidsverksamhet eller friluftsliv, kommersialiseringen, slår affärsmässigheten verkligen igenom? (golf, motorsport, orientering, paddling), antalet fritidsstugor ökar, men används de?
- den urbana miljöns grönområden utsätts för hot (slitage, nedskräpning, buller, förurning). Områdena byggs om till konstgjorda parker. Offentliga platser, torg, gator bekläds med tak, årsstidseran försvinner ur stadsbilden, köpcentra blir 'fritidshus'
- den globala miljön (ozon, växthuseffekt...)

Den urbana människan kan ges ett nytt alternativ genom att föra ut henne till naturen och ge en känsla för och kunskap om naturen. Naturen är vår gemensamma egendom. Därför naturvägledning."

Projektgruppens slutsatser

Projektgruppen har enats om sju viktiga delmål för naturvägledningen. Naturvägledning kan medverka till att:

- uppmuntra till ett enkelt friluftsliv på naturens egna villkor i enlighet med de nordiska traditionerna
- motverka störningar i och skador på känslig natur
- öka förståelsen för nödvändigheten av olika former av miljö-
vård och naturskydd
- medverka till ömsesidig förståelse mellan de yrkesmässiga
brukarna av naturen och allmänheten samt mellan olika utöva-
re av friluftsliv
- öka förståelsen för hur människan använt sig av och påverkat
naturen i ett kulturhistoriskt perspektiv
- sprida kunskap om hur människans aktivitet påverkar det
ekologiska samspelet
- främja en samhällsutveckling i större harmoni med naturen
och naturresurserna

I dessa delmål finns en medveten "stegring" från förväntade effekter på den enskilde individen till de mera allmänna på samhällsnivå.

Närmare förklaring till projektgruppens sju delmål:

Naturvägledning kan bidra till att:

uppmuntra till ett enkelt friluftsliv på naturens egna villkor med de nordiska traditionerna.

Ur samhällets synvinkel, bl a av hälsoskäl, är det värdefullt att aktivera så stora grupper av befolkningen som möjligt i någon form av friluftsliv. Alla former av friluftsliv är emellertid inte lika positiva ur miljösynpunkt. En attraktiv miljö är dessutom en av de viktigaste förutsättningarna för friluftsliv. Genom naturvägledning kan det enkla och mindre resurskrävande friluftslivet, t ex skidturer, vandring och cykling stimuleras. Dessa former av friluftsliv innebär minimal förbrukning av naturresurser och ställer som regel låga krav på utrustning och prestationer. Dessutom kan friluftsliv vara ett sätt att öka befolkningens förståelse för naturen.

Naturvägledning kan bidra till att:

motverka störningar i och skador på känslig natur

För att minska friluftslivets och turismens negativa effekter på miljön används redan i dag olika medel i naturvägledningens tjänst, t ex trycksaker och informationsskyltar. Dessa är dock otillräckliga och ger med nuvarande spridning och användning, inte tillfredsställande effekt eftersom störningar och skador ändå uppstår. Intensifierade naturvägledningsinsatser för att motivera befolkningen till en miljövänligare och mer hänsynsfull användning av naturen och kulturhistoriskt intressanta miljöer för friluftslivs- och turiständamål är nödvändiga.

Ett sätt kan vara att välja ut "problemområden" och där genomföra riktade insatser. Andra kan vara att generellt öka besökarnas kunskaper om områdets känslighet eller att kanalisera besökare till slitagetåligen delar, t ex genom att erbjuda guidade vandringar.

Naturvägledning kan bidra till att:

öka förståelsen för nödvändigheten av olika former av miljövård och naturskydd

Den viktigaste förutsättningen för allt friluftsliv och all turism är en rik och väl bevarad miljö. Det kan gälla en enskild art, en naturtyp, en biotop eller ett helt landskap.

Förståelse för det faktum att människan är en del av naturen och beroende av den och att därmed strävanden mot en bättre miljö är oss alla till personlig nytta, måste eftersträvas. Genom ökade möjligheter till positiva upplevelser, med hjälp av naturvägledning, som berikar befolkningens friluftsliv och fritid kan motivation för detta uppnås.

Naturvägledning kan bidra till att:

medverka till ömsesidig förståelse mellan de yrkesmässiga brukarna av naturen och allmänheten samt mellan olika utövare av friluftsliv

De viktigaste grupperna som berörs är utövarna av jordbruk, skogsbruk, fiske, jakt och turism.

Många av de problem och konflikter som uppkommer mellan dessa grupper beror i grunden på bristande kunskaper om varandras verksamheter och aktiviteter. Naturligtvis förekommer även situationer där hänsyn inte tas i tillräcklig omfattning eller där en verksamhet/aktivitet bedrivs så intensivt att någon annan blir lidande. Genom intensifierad riktad naturvägledning där ökad kunskap om och förståelse för varandras verksamhet/aktivitet eftersträvas kan flertalet konflikter klaras ut.

Naturvägledning kan bidra till att:

öka förståelsen för hur människan använt sig av och påverkat naturen i ett kulturhistoriskt perspektiv

Stora delar av den urbaniserade befolkningen upplever ett stort behov av att söka sitt ursprung och sina rötter. En stor del av befolkningen i dag är andra, kanske tredje, generationen som vuxit upp i stadsmiljö mer eller mindre utan kontakt med naturen och utan djupare kulturhistoriskt perspektiv på dagens samhälle och samhällsutveckling. Lokalt finns ofta miljöer med stora natur- och kulturvärden som utnyttjas dåligt.

Naturvägledning kan bidra till att:

sprida kunskap om hur människans aktivitet påverkar det ekologiska samspelet i naturen

Grundläggande för all naturvägledning är att sätta in människan och hennes aktivitet i det ekologiska sammanhanget. För att förstå människans beroende av och påverkan på naturen är insikt om de ekologiska sambanden en nödvändighet. Genom naturvägledning kan denna risk för främlingskap gentemot naturen och därmed fjärmandet från ett naturbaserat friluftsliv motverkas.

Naturvägledning kan bidra till att:

främja en samhällsutveckling i större harmoni med naturen och naturresurserna

Naturvägledning är ett medel för att förmedla positiva upplevelser. Dessa upplevelser kan medföra att ett intresse väcks och locka till inhämtande av större kunskaper om naturen, människan och miljön. Kunskaperna leder till en ökad medvetenhet och kan efter hand mogna till ändrade attityder och till ett förändrat handlingsmönster när det gäller användningen av naturen och naturresurserna. Naturvägledning kan på det sättet främja en samhällsutveckling i större harmoni med miljön.

3. Naturvægledningens afgrænsning

Frågan om grænsdragning mellan natur- och kulturaspekten och grænsdragning mellan friluftsliv och turism har tagits upp till analys vid de två nordiska seminarier som projektgruppen har arrangerat. Landskapet är ett helhetsbegrepp som innefattar såväl naturen, kulturen som människan. Det går inte att förstå landskapet utan att ta med den påverkan som människan medfört i landskapet. Det finns i Norden få områden som är ett rent naturlandskap och sålunda inte påverkat av människan. Som naturvægledare är det därför inte tillräckligt att endast förmedla de naturgivna förutsättningarna i landskapet. Naturförmedling måste ses i samband med den kulturhistoriska utvecklingen och till de orsaker som har inflytande på naturen och miljöns tillstånd. För att belysa diskussionen redovisas här delar av några av deltagarnas inlägg. Projektgruppen gör därefter en sammanfattande kommentar till dessa grænsdragningsfrågor.

Grænsdragning och samarbete natur och kultur

Lasse Edlev, naturvægledare Danmark

"Naturen er stort sett ingen steder" uberørt av mennesket. Vore skove, det åbne land, søer og hav er påvirket, ændret eller formet af kulturen. Landskabets utseende forstås ikke uden at kulturhistorien og næringslivet tages med i betragtning. Naturvejledning kan altså ikke undgå at beskæftige sig med kulturforhold.

Denne erkendelse kan munde ud i et af følgende to synpunkter:

1. Vor natur og kultur er så tæt sammanvævet, at det er umuligt og uden formål at søge dem adskilt i naturvejledningen. Vi bør derfor ikke forsøge at trække grænser men beskæftige os med natur og kultur under eet.

2. Når vi definerer naturvejledning bør naturen være det centrale i forhold til kulturen. Kulturemner bør således indgå i naturvejled-

ningen i det omfang, de kan belyse naturens historie eller årsager til miljøets tilstand.

En generell liste over egnede og ikke egnede kulturemner i naturvejledningen bliver meget vanskelig at opstille."

INGMAR LIMAN, Svenska turistföreningens generalsekreterare

"Vi måste i större utsträckning börja tala om vår totalmiljö som en turistisk tillgång. En miljö som innefattar både naturen och kulturen och de sociala yttringar som är direkt kopplade till totalmiljöbegreppet."

Projektgruppens slutsatser:

- * Naturen (landskapet) är nästan överallt påverkad av människan — av kulturen
- * Kulturen (människan) är beroende av naturen
- * Landskapets (naturens) utseende och förändring kan inte förstås om inte kulturen och kulturhistorien tas med
- * Naturvägledning kan inte undgå att befatta sig med kulturfrågor
- * Fokus för naturvägledningen bör inriktas på *sambandet* natur-kultur (människa)
- * Var man i det enskilda fallet skall lägga tyngdpunkten på eller utgå från (d v s natur- eller kulturaspekten) måste bero på det för platsen eller tillfället valda temat, de lokala förutsättningarna och deltagarnas intressen. Dock skall i all naturvägledning naturaspekten finnas med.
- * Insikten om de täta och oundvikliga sambanden natur-kultur bör spridas, både bland mer "professionella" naturvägledare och de som arbetar i ideella föreningar med naturvård, hembygds-kunskap, friluftsliv m m. Dessa föreningar bör stimuleras

att samarbeta på ett sådant sätt att natur-kultursambanden lyfts fram.

- * Projektgruppen har till följd av debatten om sambandet mellan natur och kultur valt att i definitionen på naturvägledning betona betydelsen av att de kulturella aspekterna tas med. Detta har skett genom att i definitionen markera de "kulturella sambanden" och "människans roll i naturen".

Gränsdragning och samarbete friluftsliv — turism

Såväl turisten som friluftsutövaren använder natur- och kulturlandskapet under sin fritid. Förståelse och intresse för sambanden i naturen, samspelen mellan människa och kulturen/naturen ger ökade möjligheter till upplevelser för både friluftslivsutövare och turister. Eventuella konflikter med skyddsintressen och med privata intressen kan minimeras om turismen i samarbete med lokalbefolkningen engagerar sig i planläggningen och genomförandet av olika anordningar för friluftslivet och turismen. Därvid skapas en grund för integrering av friluftslivs- och turistpolitiken.

OLLI OJALA, miljöministeriet, Finland

"I synnerhet på längre sikt förutsätter en lyckad integrering av turistpolitiken och miljöpolitiken i Norden oundgängligen

- *intern reglering av turismen*
- *planering i synnerhet fysisk planläggning, på lokal (kommunal) och regional nivå, och*
- *en klar nationell — och nordisk — målsättning*

Miljövården och turismen måste stödja varandra. Att miljön vårdas är en garanti för turistnäringens fortbestånd. Turismen ställer krav på miljön — låt dessa krav komma miljövården till godo, stöd miljövårdens krav på mer resurser i synnerhet för rekreation i naturen, för naturskydd och för landskapsvård."

LASSE EDLEV, Danmark

"Det afgørende i naturvejledningen må være at bearbejde menneskers forhold til naturen — uanset om mennesket optræder i egenkab af friluftaktiv eller turist.

Begreber som 'aktiv ferie' rummer elementer af både friluftsliv og turisme — og i et fremtidigt "fritidssamfund" må det betvivles, om en grænsdragning mellem friluftsliv og turisme overhovedet vil tjene noget formål!"

ULF ÅBERG, Sveriges turistråd

"Från turistsektorn vill jag främst betona att det gäller att sätta turister i centrum vid utveckling av nya 'turistprodukter'. Turisten behöver hjälp i det vardagliga turistbeteendet för att kunna shoppa och för att kunna ta del av olika kultur och naturvärden. Det gäller att se till helheten och inte spalta upp vägledningen i olika sektorer som kommer att uppfattas som hinder."

Projektgruppens slutsatser

- * Det slutliga målet för naturvägledning är att påverka människans förhållande till naturen; att skapa en ökad miljömedvetenhet.
- * Naturvägledning bör verka både när vi är turister och när vi utövar friluftsliv.

Svårigheten att uppfylla olika kvalitetskrav i en verksamhet som har ekonomisk avkastning och ökad sysselsättning som centrala mål är stor. Projektgruppen anser emellertid att naturvägledning höjer kvaliteten på olika turistprodukter och därför är av stort värde för den fortsatta turismutvecklingen.

Projektgruppen har därför i sina rekommendationer på olika sätt betonat turistorganisationernas ansvar för miljön och för att naturvägledare anlitas i turismens tjänst.

Naturvägledning är en oundgänglig del i en modern turistpolitik.

Turisten söker alltmer upplevelser. Genom naturvägledning kan framtidens turister i nordisk natur få mer fascinerande upplevelser än vad olika artificiella anläggningar kan erbjuda. Turister kan också resa hem med en större miljömedvetenhet.

Naturvägledning bidrar också till att minska turismens negativa påverkan på naturen. Om alla turister tar hänsyn till naturen kommer naturens värde för turismen att bibehållas och växa.

4. Naturvägledarens kompetens

Under projektarbetet har en rad synpunkter på en naturvägledares kompetens framförts. Naturvägledarens uppgift är främst att genom direkta kontakter med lokalbefolkningen och turisterna ge dessa kunskaper om landskapets natur- och kulturgivna förutsättningar för att därmed skapa ökad natur- och miljöförståelse. Det betyder att naturvägledaren skall ha kunskap om de lagar och förordningar som gäller för vistande i landskapet och kunskap och insikt om naturen och kulturen i landskapet. För att naturvägledaren skall kunna nyttjas i en modern naturvårdsförvaltning och i turismens tjänst måste de natur- och kulturupplevelser som han skall förmedla framföras vid utövande av ett aktivt friluftsliv vilket medför att naturvägledaren också måste ha kunskap om friluftsteknik. Projektgruppen citerar här ett antal debattinlägg och avslutar med egna slutsatser.

RAGNAR EDBERG, skogsvårdsstyrelsen i Södermanlands län, Sverige:

"En naturvägledare skall äga

- god allmänbildning*
- god allmänbiologisk insikt*
- mångsidigt samhällsintresse*
- god händighet*
- god framställningsförmåga i tal och skrift*

för att

- förmedla budskap*
- genomföra aktiviteter och*
- fungera som katalysator"*

ANDERS SZCZEPANSKI, Linköpings universitet, Sverige:

"Natur- och kulturvägledaren skall kunna ge en helhetsbeskrivning av landskapsbilden på ett pedagogiskt 'kittlande' sätt så att sam-

manhagen mellan de natur- och kulturgivna förutsättningarna i landskapet framhävs."

PREBEN MORTENSEN, Nordmarkens Kanot Center AB, Sverige:

"Jag hävdar att vi i dag har ett stort behov av duktiga, välutbildade friluftsledare med allsidig erfarenhet antingen det rör sig om naturinformation eller ren friluftsteknik. Det skall inte vara några flummiga sommarjobb utan ett yrke med status och med helårsanställning. Möjligen säsongsanpassade d v s säsongsarbeten, en sommaranställning och en vinteranställning."

PER ÅGREN, Sverige

"Naturvägledaren bör ses som ett redskap för att sprida kunskap och förståelse till breda folklager. Och för att knyta an och förankra detaljkunskap till den verklighet vi själva kan se, uppleva och använda. [...] Ett av de grundläggande motiven för reservatsbildning är områdets betydelse för 'kännedomen om landets natur'. Den kännedomen kan inte enbart förmedlas via vetenskapliga rapporter och små broschyrer utan framför allt nås genom egen upplevelse. Naturtolken är då ett viktigt instrument för besökaren-nybörjaren. [...] Naturtolkaren har enligt min mening till uppgift att sköta om och utveckla reservaten mot nya praktiska, pedagogiska och vetenskapliga mål. Reservatens skötsel bör lyftas upp på en högre ambitionsnivå. Från att naturvaktmästare med mer eller mindre skoglig bakgrund går sporadiska tillsynsrundor behöver vi gå över till ett system med specialutbildade naturvägledare med förankring i orten och med möjlighet till mer eller mindre kontinuerligt engagemang".

LASSE VIDÉN, Sveriges turistråd

"De krav som kommer att ställas på guiden/vägledaren kan sammanfattas så

- sakkunskap inom sitt ämnesområde*
- pedagogisk kunskap och förmåga*
- förmåga att förmedla en upplevelse och att levandegöra*
- servicekunskap*
- förmåga till flexibilitet*

Till stor del handlar detta (som inom de flesta andra yrken) om intresse och talang. Men också om att det behövs utbildning som går utöver en ren fackkunskap.

En utbildning som hänger samman med guide-/vägledaryrkets särart bör alltså till stor del ägnas åt utbildning i pedagogiska ämnen; i guidningen/vägledandets metodik, teknik och didaktik samt i service d v s hur man ser till sina gäster och tillgodoser dem."

Som exempel på vad en naturvägledare praktiskt skall kunna klara lämnas i bilaga 3 uppgifter på uppläggnig av en guidetur.

Projektgruppens slutsatser:

Av de många krav som framförts på vad en naturvägledare skall klara vill projektgruppen betona följande:

Kunskap om landskapets natur och kultur
Förmåga att förmedla och levandegöra
Kunnighet i friluftsfärdigheter
Serviceanda

III. Naturvägledning i Norden i dag

I detta avsnitt skildras genom ett antal exempel en liten del av vad som för närvarande sker inom naturvägledningen i de olika Nordiska länderna.

Naturvägledning sker på många olika sätt och med hjälp av många olika "redskap". Några av de vanligast förekommande är skyltar, trycksaker, naturstigar, utställningar, naturskolor, guidade vandringar och undervisning.

Gemensamma drag inom naturvägledning i Norden

Grundläggande och gemensamt för de nordiska länderna är den stigande efterfrågan på och behovet av naturvägledningssatser. Detta har flera orsaker. En är den ökande medvetenheten om betydelsen av en rik och varierad miljö. En annan är den hårdnande konkurrensen om naturresurserna mellan de yrkesverksamma brukarna och fritidsintressenterna d v s turismen och friluftslivet. En tredje är en alltmer tilltagande friluftsbetonad inom-nordisk turism. De metoder man använder sig av inom naturvägledningen i Norden är i stort sett de samma även om utvecklingen går med olika hastighet inom olika sektorer. Gemensamt för alla typer av utbildning är att följande moment ingår men i varierande omfattning: natur/kultur, friluftsliv/friluftsteknik, pedagogik/gruppsykologi.

Således bör det finnas goda förutsättningar för gemensamma nordiska insatser, tex i form av erfarenhetsutbyte och vidareutbildning av naturvägledare.

Naturvägledning är inte något nytt begrepp i Danmark. Då det moderna naturvårdsarbetet började på 1950-talet var naturvägledning från början ett led i arbetet med att informera om naturen genom skyltar, broschyrer, utställningar, guideade turer, filmer etc.

På 1960-talet utvecklades den första danska naturskolan i Fiskebæk utanför Köpenhamn. I samspel mellan statsskogsbruken och en rad kranskommuner utvecklades en modell för naturskola som sedan fick efterföljare på många andra platser i Danmark. I dag finns 16 naturskolor som sköts av statsskogsväsendet och kommunerna i samverkan och 25 naturskolor i enbart kommunal regi!

Modellen för dessa naturskolor är som regel att skolklasser kommer på besök till naturskolan och tillbringar en hel eller halv

dag där. Klassen går igenom ett program utarbetat av naturskolans föreståndare. Målet för besöken är att genom direkta upplevelser i naturen ge barnen förståelse för sambanden i naturen.

På 1980-talet stod det klart att trots den insats som gjordes för att informera, upplysa och berätta om naturen uppstod en klyfta mellan stad och land. En av orsakerna här till var den situationen att de barn som nu växer upp i staden är tredje generationen stadsbor utan direkt kontakt eller kunskap med naturen. Naturvårdsmyndigheterna insåg därför att naturvägledningssarbetet måste prioriteras högre i Danmark.

En analys visade att inte minst de ideella organisationerna (ornitologer, scouter, sportfiskare etc) bedrev ett omfattande och värdefullt naturvägledningsarbete. Men de

olika insatserna var inte koordinerade och utfördes av frivilliga, oavlönade personer. Det skulle inte gå att bygga en förhöjning av ambitionsnivån genom frivillig arbetskraft. Också utländska förhållanden studerades. Från England, Scotland och USA kom tydliga besked om att man i dessa länder prioriterade användningen av "Rangers" utifrån erfarenheten att inget media kan ersätta möten med kunniga och engagerade människor i naturen.

Miljöministeriet beslöt på grundval härav att genomföra ett treårigt försök med naturvägledare. Fjorton naturvägledare anställdes och placerades ut i spännande områden med rik natur och kultur.

Utöver de 14 naturvägledarna skapades ett centralt sekretariat med uppgift att samla på erfarenheter, att koordinera och inspirera och att hålla i utvärdering av verksamheten.

Naturvägledarna blev väl mottagna av den danska befolkningen. Under 1987—88 var över 50 000 personer per år i kontakt med naturvägledarna och deras aktiviteter. Därför beslutade miljöministeriet att redan år 1989 avrapportera försöket på grundval av erfarenheterna av de två första åren. I juli 1989 redovisades rapporten till miljöministern. I den slås fast att naturvägledningen har kommit till Danmark för att stanna där.

I november 1989 beslöt miljöministern på grundval av rapporten och på förslag från Skov- og Naturstyrelsen att genomföra en

permanent "naturvejledning" i Danmark. Miljöministern konstaterade härvid att "en permanent naturvejlederordning" är ett viktigt led i regeringens handlingsplan för miljö och utveckling. Regeringen har nämligen beslutat att följa Brundtlandkommissionens rekommendationer att söka förändra värdenormer och attityder hos nuvarande och kommande generationer för att styra utvecklingen i en mera resurssparande riktning.

Vidareutbildning och kursutbud

Obligatorisk naturvägledningsutbildning

I Danmark finns egentligen ingen utbildning särskilt inriktad på naturvägledare. Däremot finns en rad utbildningar, exempelvis seminarieutbildning med biologisk inriktning, jordbruksvetenskapliga utbildningar och mediautbildningar, som kan nyttjas i naturvägledningen, om de kompletteras med en vidareutbildning i sakfrågor, pedagogik och förmedlingsteknik av hög kvalitet. Inom den treåriga försöksverksamheten har miljöministeriet genomfört en 500 timmars obligatorisk vidareutbildning av de naturvägledare som varit anställda.

Målet för vidareutbildningen är att ge naturvägledarna insikt i och kunskap om vad naturvägledning är och erfarenhet av hur naturvägledning kan genomföras samt att ge erfarenhetsutbyte och vidareutveckling av naturvägledningens metoder och aktiviteter.

DANMARK

Under försöksperioden har vidareutbildningen genomförts med en grundkurs av fem specialkurser.

Vidareutbildningens innehåll

Grundkurs	12 dagar
Kulturhistorisk förmedling	5
Jordbruksfrågor	5
Skogsbruksfrågor/Förståelse o argumentationsanalys	5
Utställning som förmedlings- media — geologiska spår i landskapet	5
Naturvägledning för barn	5

Vidareutbildningens innehåll kan förändras på grund av deltagarnas grundutbildning och förbättras till följd av praktiska erfarenheter.

Kursutbud

Många människor handskas med naturvägledning som en del av deras ordinarie arbete eller under fritiden. För att stimulera och inspirera till fortsatta insatser har miljöministeriet anordnat och genomfört följande kurser i naturvägledning.

Naturvägledning under
fritiden
Naturvägledningsteknik
(2 dygn)
Naturvägledningsteknik
(1 dygn)
Planläggning av natur-

vandringar
Skogsbruket och friluftslivet
Naturskolekurs

Seminarium och möten

För att stödja vidareutvecklingen av det natur- och kulturhistoriska förmedlingsarbetet har ett antal seminarier och möten hållits för att utbyta erfarenheter och idéer mellan dem som är berörda av naturvägledning.

Kurser och seminarier i samarbete med utlandet

För att få inspiration, utbyta erfarenheter och vidareutveckla samarbetet med utlandet har några seminarier anordnats med deltagare från både Danmark och utlandet.

Naturvägledningsteknik och
fältpedagogik (Nordisk)
Dansk-Brittisk Ranger-seminarium

Utvecklingen av naturvägledare i Finland har påbörjats. Många tecken tyder dock på att området skall få högre prioritet under de närmaste åren.

Utnyttjande av nationalparkerna och andra fredade områden ökar. Detta har gjort att en uppbyggnad av informationscentra har påbörjats i vissa av dessa områden. Naturum finns i nationalparkerna Seitsemien, Oulanka, Urho Kekkoniemi (2 st), Pyhänturi och Pallas-Ounasjärvi. Därtill finns informationsstugor i nationalparkerna Petkeljärvi och Linnasaari. Planer finns på, och försök har genomförts med, guidade turer i nationalparkerna. En strävan att tillmötesgå det ökade intresset från allmänheten och turismen genom att höja parkernas service-nivå finns.

Naturvägledning genomförs även på kommunal nivå genom de lokala miljövårdsnämnderna, som skall finnas i varje kommun utom i de minsta. En av nämndens uppgifter är att ge information om miljön och dess förändringar. I de större städerna har miljövårdsnämnderna arrangerat kostnadsfria guidade vandringar i grönområdena. Detta har pågått i flera år, speciellt inom huvudstadsregionen, och varit efterfrågat och uppskattat.

Ett område där Finland har kommit förhållandevis långt är utbildningen av naturvägledare. Det första försöket med utbildningen av "vildmarksguider" genomfördes redan i slutet av 1970-talet. En läroplan för en ettårig utbildning av dessa guider blev klar 1984. Man kan konstatera ett visst intresse hos turistföretag och hotellkedjor för att anställa dessa utbildade vild-

FINLAND

marksguider, men dock är det önskvärt att efterfrågan vore större. Många utbildade vildmarksguider har startat egna småföretag. Huvudmomenten i utbildningen har varit vildmarksfärdigheter, ekologi och kundservice/turism. Vildmarksguidningens innehåll beskrivs närmare i bilagan.

Ända sedan 1969 har svampkonsulentutbildning arrangerats av yrkesutbildningsstyrelsen och från mitten av 1980-talet har även örtkonsulenter utbildats. Huvudsyftet vid kurserna har varit att ge de studerande tillräcklig kunskap för att med säkerhet känna igen och sakkunnigt behandla svampar och örter.

Ett annat intressant exempel är det riksomfattande projektet "Miljöfostran" som har pågått inom grundskolan och gymnasiet. Projektet präglas av samma helhetssyn som den man bör anlägga på naturvägledningen. De delar som ingår i projektet omfattar natur, kultur och näringsliv.

De ideella miljövårdsorganisationerna – Suomen luonnonsuojeluliitto, Natur och Miljö, Luonto-Liitto o s v — ordnar kontinuerligt naturexkursioner, skolningstillfällen, läger m m runt om i landet för såväl barn och ungdom som vuxna. Lägerskoleföreningen i Finland (Suomen leirikouluyhdistys), Lära med skogen och Konditionsfrämjandet (Mulleskolan) är exempel på föreningar som vill väcka intresse och skapa förståelse för natur/kultur hos de unga.

Den första naturskolan startades 1986 av Natur och Miljö — den finlandssvenska riksorganisationen för naturskydd och miljövård. Denna naturskola i Åvik riktar sig i första hand till skolelever och lärare, men ordnar även kurser, utflykter m m för många andra målgrupper i olika åldrar. En viktig målsättning är också att bana väg för flera naturskolor i landet.

Islänningarnas ökande fritid och det stigande antalet utländska turister har gjort att behovet av naturvägledning ökar på Island. Målsättningen är att naturvägledningen både skall informera om och vara ett redskap i arbetet med att bevara naturen.

I slutet av 1800-talet publicerades en hel del litteratur om isländska och andra forskares resor runt om i landet som ökade allmänhetens kunskaper om landets natur.

Islands turistförening grundades 1927 och den erbjuder olika typer av resor och vandringsturer i Island. Föreningens årsbok handlar om olika landsdelars geografi. Under senare år har man även behandlat ämnen som geologi och botanik. I dag finns mycket material om landets natur och under de senaste åren har många bra handböcker om djur och växter utgivits.

Ett område där Island kan sägas ligga före övriga nordiska länder är information om fredade områden på främmande språk i t ex trycksaker. En förhållandevis stor andel av materialet finns översatt till engelska, tyska och franska. En del även till ett skandinaviskt språk. Detta har kanske sin förklaring i att en stor andel av turisterna kommer från utlandet.

I förskolan sker en del av undervisningen i naturen och delar av lärarnas utbildning omfattar kännedom om naturen men besöken där måste öka. Skolsystemet har svårt att följa med i tidens krav på publicering av material även om det utges något nytt varje år. Det är viktigt att lärarnas möjligheter att komma ut i naturen med eleverna ökar. På högre nivåer i skolsystemet finns olika utbildningar i miljövetenskap.

Hösten 1985 startade landets första och hittills enda naturskola sin verksamhet i en

ideell organisations regi, Landverd. Skolan är belägen på en gård 50 km österut från Reykjavik. Där kan skolklasser övernatta men de flesta gör endast dagsbesök. Lärarna får själva ordna med undervisningen. Hösten 1988 öppnades den första lägerskolan samt en speciell miljöundervisning vid statens trädgårdsskola. Studier vid trädgårdsskolan tar tre år men en stor del av undervisningen sker utanför skolan. Den omfattar naturvetenskap, miljövård och kunskaper om olika yrkens effekter på miljön.

Turistgrupper som reser runt i landet i turistbyråernas regi skall ha en guide med sig som är kunnig i både natur och kultur. Statens Turistbyrå startade en utbildning för guider 1965 men fr o m 1976 har Islands Turistråd övertagit ansvaret för denna. Utbildningen omfattar 275 timmar, examen är både skriftlig och muntlig och delvis på främmande språk.

Naturvernrådet anordnar seminarier i naturskydd för personal som arbetar inom nationalparker och andra fredade områden under turistsäsongen. Undervisningen omfattar 80 timmar i form av föreläsningar och fältarbeten. I Skaftafells nationalpark finns numera en heltidsanställd direktör.

I nationalparkerna Skaftafell och Jökulsárg-Ljufur erbjuds naturvägledning dagligen under turistsäsongen. Detta i form av guideade vandringar under 1—4 timmar. Vid dessa vandringar finns olika temata som geologi, vegetation och områdets kultur. Man har också provat på att erbjuda spe-

ciell undervisning för barn med gott resultat. Guider i parkerna finns också längs vandringslederna och informerar då passerande besökare. Man lägger särskild vikt vid att informera om områdets natur och dess känslighet. Övernattande i nationalparkerna kommer till ca 40 % från utlandet.

Ideella organisationer som arbetar med natur och miljö erbjuder också guideade vandringar eller exkursioner under helgerna. En stor del av deltagarna har redan stora kunskaper om naturen.

Allmänhetens intresse för naturen ökar och man hoppas allt fler får möjlighet att komma ut i naturen tillsammans med en naturvägledare. Utbildningen av naturvägledare är väldigt viktig och arbetet med detta måste öka under kommande år.

Genom en särskild enkätundersökning, utförd av Gudrithur Thorvathardottir, vid universitetet i Waterloo, Kanada 1988 i nationalparkerna Skaftafall och Jökulsárgljufur och i Myvatn-Laxa naturreservat har man fått kunskaper om turisternas önskemål. 2 300 enkäter lämnades ut. 44,1 % av enkätsvaren kom från islänningar, 37,6 % västtyskar och 9,2 % skandinaver.

Slutsatser:

1. Större delen av besökarna var studenter eller lärare på resa med familjen.
2. De flesta använde bilar.
3. Besökarna stannar i flertalet fall i två nätter. Utlänningar ofta flera nätter.

ISLAND

4. Informationscentralen i Skaftafall är välbesökt medan det i Myvatn besöks mindre ofta. Man begär uppgifter om vandringsleder, väderleken, intressanta platser och om naturen.
5. Islänningarna besöker områdena för att där vara tillsammans med familjen och vänner medan utlänningarna kommer för att leva i och uppskatta den vilda naturen.
6. Nästan alla besökare är nöjda, utlänningar var dock inte fullt så nöjda som islänningarna.
7. Besökarna anser sig inte störda av antalet människor. Ingen ville heller ha någon begränsning av antalet besökare eller att vissa områden stängs av trots behov av naturskydd.
9. Större delen av besökarna trodde inte att de skulle använda guider om sådana fanns att tillgå. Islänningarna var dock mera positiva till en sådan tanke.
10. De flesta var nöjda med planläggningen och kontrollen av områdena.

och planering reducera turismens och friluftslivets negativa påverkan på miljön. Naturvårdsrådets personal måste få mer tid till guidning, i stället för att syssla med bl a avfallshantering.

Slutsatser: De skyddade markerna är populära friluftsområden. Informationsbehovet är stort och många förbättringar kan göras vid campingplatser och utefter vandringslederna. Naturvårdsrådet har att bestämma i vilken utsträckning turismen skall tillåtas öka. Allemansrätten skall dock inte begränsas. Turistnäringen och naturvårdsrådet måste samverka för att genom information

Den nordiska beteckningen "naturvägledning" är ett förhållandevis nytt begrepp för norskt vidkommande. Kultur, natur och människa är centrala element. Den del av naturvägledningsarbetet som berör förmedling av naturkunskap och kulturhistoriska perspektiv har hittills inte behandlats systematiskt i den offentliga naturvårdsförvaltningen i Norge. När det gäller friluftslivsaspekterna finns emellertid rika erfarenheter.

Vägledning för friluftsliv

Under den gemensamma rubriken "Stimulering av friluftslivet" föreslås i Stortingsmeldningen om friluftslivet (1986—87) en rad åtgärder för att stärka denna del av friluftslivsarbetet, bl a genom "veiledning, opplæring, informasjon". Att skapa motive-ring för att lära ut grundläggande friluftsak-tiviteter är centralt i arbetet med att främja

friluftslivet. Andra viktiga mål är att utveck-la förståelse för naturen och att lära allmän-heten att färdas i terrängen på ett naturvän-ligt sätt, främja säkerhet och lära ut förmå-gan att klara sig själv, att ge ökade kunskaper om möjligheter, rättigheter och skyldig-heter och att utjämna sociala skillnader i friluftslivsmönstret.

Aktivering och vägledning för friluftsliv har i allt väsentligt skötts av de frivilliga organi-sationerna och skolväsendet. Turistföre-ningar och turlag, jakt- och fiskeföreningar, idrottsorganisationer, skidföreningar, orienteringsklubbar, scouter och andra barn- och ungdomsorganisationer har bedrivit omfattande stimuleringsarbete.

På senare år har skolväsendet blivit mer aktivt när det gäller friluftsliv bl a genom målsättningen om att alla skolelever måste få delta i minst en lägerskoleperiod under

grundskoletiden. Det finns också ett stort antal möjligheter till valfria ämnen med anknytning till friluftsliv (båtförare, jägar-examen). Många folkhögskolor har också linjer med friluftsliv, naturliv, miljölära och motsvarande ämnen. Även andra institutioner som t ex Den Norske Høgfjellsskolen, Telemark distriktshøgskole och Norges Idrettshøgskole har kurser i friluftsliv särskilt med tonvikt på att utexaminera vägledare i friluftsliv. Naturvägledning och fjällkunskap praktiseras som en del av utbudet från turistnäringen, exempelvis i Jotunheimen.

Den Norska Turistföreningen med flera av de lokala turistföreningarna arrangerar under året olika tematurer med tonvikt på att lära ut färdigheter eller kunskaper om natur- och kulturförhållandena i området i fråga.

Naturvägledningen och naturvårds-förvaltningen

I utredningen om nationalparker i Norge (1986) föreslås en starkare satsning på information och vägledning i samband med nationalparksförvaltningen. Detta arbete kan ta sig olika uttryck: upprättande av informationscentraler, mindre utställningar och informationsåtgärder i turiststugorna, vandringar under ledning av naturkunniga vägledare, naturstigar, informationsmaterial etc. Inom ramen för projektet Naturvägledning i Norden har effekterna av informationstavlor analyserats i Femundsmarka.

Dessutom föreslås att förvaltnings- och tillsynspersonalen skall ha viktiga uppgifter i den löpande kontakten med allmänheten. Direktoratet för Statens skogar har under sommaren 1989 genomfört ett försöksprojekt i Rondane Nationalpark med en naturvägledare-informationsmedarbetare i fält. Erfarenheterna är positiva och man satsar nu på en fortsättning.

På senare år har flera naturinformationscentraler uppförts i anslutning till avsatta naturvårdsprojekt (nationalparker, naturreservat och kunskapsvårdsområden). I flera av dessa behandlas också kulturminnesvårdens intressen. Centralerna har möjligheter för att utveckla naturvägledningsarbetet.

Direktoraten för naturförvaltning och Statens skogar anordnade hösten 1989 ett idéseminarium om naturvägledning med brett deltagande från förvaltningar, organisationer, forskning, skolväsendet också med representanter för Danmark och Sverige. Det är stort intresse för en ökad satsning på aktiv information för att skapa nya handlingsmönster. Projekt för att pröva naturvägledning i anslutning till nationalparksförvaltningen och informationscentraler kommer att genomföras försöksperioden 1990–1992. De erfarenheter som då vinnas kommer att ligga till grund för en strategi för utveckling av naturvårdsförvaltningen inom detta område.

Det finns också broschyrer som informerar om nationalparkerna och andra naturvårdsområden och motsvarande finns också för attraktiva friluftsområden. Den senaste

turkartan för Jostedalsbreen och Sylarna är en kombination av turkarta och informationsbroschyr där också naturförhållandena skildras. Många kommuner ger ut kartor över friluftsområden och möjligheterna för olika friluftslivsaktiviteter.

I samband med projektet "Norsk Sti- og Løypplan" kommer naturvägledningsaspekterna att få en särskild tyngd i den del av utredningen som berör nya leder i lågländet.

Ett utvecklingsprogram för kommunal miljövard har satts igång i 89 av landets kommuner. Information ingår som en viktig del i utbildningen av miljövårdsledarna i dessa kommuner. I tre av kommunerna — Lom i Oppland, Røros i Sør-Trøndelag och Nordreisa i Troms har försöksprojekt med vägledning i anknytning till natur och kultur påbörjats. Inom projektet "Miljöpakke" (Grenlandsområdet, Romerike, Drammen, Trondheim, Rana och Kristiansand/Vennesla) är allomfattande informationsåtgärder en väsentlig del av arbetet.

Skolor och museer

Miljölära är ett prioriterat arbetsområde i skolan och vidareutbildning av lärare skall förstärkas inom detta område. På alla skolväsendets nivåer pågår spännande projekt i miljöundervisning där naturvägledning/utevistelser är centrala element.

Genom deltagande i länskontaktgruppen för miljöundervisning kan naturvårdsför-

valtningen påverka satsningen på detta område i både grundskolan och på gymnasier.

Skogsbruksmyndigheterna bidrar genom projektet "Lära med skogen" till kunskap och upplevelser i skolans närmiljö. Intresseorganisationen "Forum för miljölära" har nyligen bildats under ledning av Norsk lägerskoleförening. Genom mobilisering av lärare på alla nivåer kan ett större erfarenhetsutbyte stimuleras och större vikt läggas på miljöläran.

Vid kultur- och naturhistoriska museer finns förslag om guidade turer, naturstigar och exkursionsförslag som en del av den publikinriktade verksamheten. Kunskap och upplevelse är centrala frågor i utvecklingen av "Levande museer" och "Økomuseum".

Flera av de ideella föreningarna har sedan länge arbetat med naturvägledning. Som exempel kan nämnas friluftsfrämjandets olika friluftsskolor. Dessa har som mål att "väcka och stimulera intresset för friluftsliv hos barn och ungdom" genom att:

- * trivas i naturen
- * vara aktsam om naturen
- * lära känna naturen
- * vara ute året om

Med hänsyn till deltagarnas ålder är friluftsskolan uppdelad i

Skogsmulleskolan (5—7 år)

Skogsströvarna (7—10 år)

Frilufsarna (10—13 ÅR)

TVM—Tre vildmarksmål (13 år—)

Genom direktupplevelser stimuleras barnens nyfikenhet och upptäckarlust. Med hjälp av alla sinnen försöker man grundlägga en naturkänsla hos barnen baserad på kunskaper om de ekologiska sammanhangen och friluftsliv.

Naturskola

Inom det obligatoriska skolsystemet byggs alltfler naturskolor upp som komplement till grundskolans och gymnasiets natur- och miljöundervisning. Den förksta, Söderåsens naturskola, kom till stånd 1982. I dag är antalet drygt 25 st. De senaste åren har en variant av naturskolan, natur- och kulturskolan, vuxit fram. Nedanstående beskrivning av målsättning m m är ett exempel på en sådan integrerad skola.

Mål för Ire natur- och kulturskola

att ge besökande elever ökade kunskaper om de grundläggande ekologiska sambanden i miljön samt att visa på hur människan använt sig av naturen i kulturhistorisk perspektiv. Särskild uppmärksamhet ägnas människans påverkan på miljön ochushållning med naturresurser.

Syfte

att eleverna som vuxna och yrkesverksamma skall kunna fatta sådana beslut och handla på sådant sätt att negativa effekter på miljön inte uppstår.

Metoder

att med naturen och de kulturhistoriskt intressanta byggnaderna som främsta läromedel bekräfta och fördjupa de tidigare studierna i elevernas skolgång med praktiska övningar. Ett aktiverande och undersökande arbetssätt skall prägla undervisningen och träna elevernas vardagsfärdigheter inom områden av betydelse för miljön.

Naturskolorna kan i viss mån erbjuda sina tjänster även till den vuxna delen av befolkningen i form av guidade vandringar, exkursioner, föredrag m m.

Naturum

En satsning som gett stort utbyte för både friluftslivet och turismen är etablerandet av naturum runt om i landet. Dessa informa-

tionscentraler har upprättats i anslutning till naturreservat och andra platser som besöks av större antal turister. För närvarande finns ett 25-tal spridda över hela landet.

Vandringar

Guidade vandringar har i samband med projektet "Turism i naturreservat" genomförts, bl a i Bohusturist:s regi med gott resultat. Ett exempel på att bevarande-, friluftslivs- och turistintressen kan samordnas på ett positivt sätt.

En variant av guidade vandringar är de sk "Flottarfärder" som arrangerats under sommaren 1987 i Gysinge. Deltagarna, främst turister, fick under dagsfärder på Nedre Dalälven i traditionella flottarbåtar uppleva naturen och kulturbygden utmed älven. Som "flottarbas" fanns en naturkun- nign guide i varje båt. Arrangemanget har rönt stort intresse och varit efterfrågat.

Att promenera eller vandra i skogen hör till de allra populäraste fritidssysselsättningarna i landet. I takt med att detta intresse har stigit har antalet vandringsleder också ökat. För närvarande finns ett 50-tal *vandringsleder* i låglandterräng samt ytterligare ett antal i fjällen.

Naturstigar

Olika former av naturstigar blir allt mer vanliga och allt fler organisationer ställer upp som arrangörer. Uppskattningsvis mer

än 200 fasta naturstigar finns runt om i landet. Flera olika sätt att förmedla budskapet används. Det vanligaste är med hjälp av skyltar men även foldrar, inspelat ljud och guider används.

Som symbol för naturstigar används vesslan. Att gå en naturstig kan vara ett sätt att, som vesslan, nyfiket utforska naturen.

Utbildning

Arbetsmarknaden för naturvägledare är fortfarande mer oklar än uttrycken för att behovet finns. Den direkta efterfrågan på naturvägledare kan i viss mån bero på om det är möjligt att ta ut avgifter direkt eller inte.

Tänkbara arbetsgivare är t ex staten, kommuner, turistorganisationer, turistanläggningar, kulturinstitutioner, industriföretag m fl. I många fall kommer det att vara ett arbete på deltid. Av framför allt detta skäl är det svårt att nu tänka sig en grundutbildning. Man bör nog snarare inrikta sig på en naturvägledarutbildning som påbyggnad på annan grundutbildning för dem som redan har ett visst fäste på arbetsmarknaden.

I Sverige ges kurser av många olika organisationer och på olika nivåer. Nedan ges exempel på kurser, som redan finns eller är under utarbetning.

1. Studiecirklar

Redan 1986 tog "Turism & Fritid" i Kronobergs län, Sverige, i samarbete med Grimslövs folkhögskola och Studieförbundet initiativ till vad man kallar "naturguideutbildning". Målet var att vidareutbilda redan naturintresserade personer och på så sätt öka turisternas möjligheter till positiva upplevelser vid organiserade besök i naturreservat m m.

Studieförbundet (Göran Ek) har utarbetat följande mall för en sådan studiecirkel, varur de viktigaste delarna återges i bilaga 2.

2. Högskolekurs

I samarbete mellan statens naturvårdsverk och Högskolan i Kalmar ges under 1990 en kurs i naturguidning 20 poäng. Förutom allmän behörighet krävs minst 60 poäng för att bli antagen till kursen.

Kursens mål

Att utbilda guider som utifrån tvärvetenskapliga kunskaper om naturlandskapet och kulturutvecklingen, på ett pedagogiskt och stimulerande sätt kan vägleda och serva grupper i fält och vid arrangemang.

Kursens innehåll

Kursen är av tvärvetenskaplig karaktär och belyser mot bakgrund av klimat, berggrund och jordarter landskapets framväxt från istiden till våra dagar.

Natur- och kulturlandskapets framväxt, exploatering och vård studeras såväl teoretiskt som praktiskt. Stor vikt läggs vid förmågan att förmedla och att levandegöra en upplevelse.

Basblock

GEOLOGI	BIOLOGI	VATTENEKOSYSTEM	KARTOR OCH LANDSKAPSPERSON	MÄNNISKAN I LANDSKAPET	LANDSKAPSPERSON UTVECKLING KULTURHISTORIA
NATURVÅRDENS ORGANISATION	ALLEMANSRÄTT	RESERVATTEKNIK	PRESENTATIONSANSVAR	GRUPPPSYKOLOGI	

Tillämpningsblock

SKOG	ÄNG/HAGE	SJÖ/BÄCK/KUST	FRILUFTSKUNSKAP
EKOLOGISK FÄLTMETODIK			

SJÄLVSTÄNDIG ARBETSUPPGIFT

IV. Av projektgruppen genomförda verksamheter

Projektgruppen har genomfört viss försöksverksamhet, understött vissa utbildningar och genomfört två nordiska seminarier. Här följer en kortfattad redovisning av gruppens verksamheter.

Försöksverksamhet

Danmark

I Danmark har projektgruppen genom ASTE (Allinge-Sandvig Turist- og Erhvervssammenslutning) utarbetat en broschyr om de naturvägledningsturer som arrangerades sommaren 1987 på Nordbornholm.

Vidare har projektgruppen understött den nordiska kurs i naturförmedlingsteknik och fältpedagogik som Skov- og Naturstyrelsen anordnade i augusti 1988 på Kongskilde friluftsgård. Kursen riktade sig till personal som redan helt eller delvis sysslar med naturvägledning.

Island

På Island genomfördes en enkätundersökning i några nationalparker. Resultaten redovisas under det isländska avsnittet i kapitel III.

Norge

Genom samarbete med KOMMIT vid universitetet i Trondheim gjordes i Femundmarks nationalpark och i Rogens och Långfjällets naturreservat undersökningar om hur besökarna ser på de informationsåtgärder som görs inom de skyddade områdena för att bli kommit till rätta med nedskräpning, vegetationsslitage och störningar på djurlivet. Undersökningen följdes senare av en

större utredning, Per Wallsten 1987: *Rekreation i Rogen, tillämpning av en planeringsmetodik för friluftsliv.*

Sverige

Från svensk sida valde man att bearbeta två områden där vissa konflikter mellan friluftslivet/turismen och natuvården stundtals rapporterades, nämligen Åsnen-området i Kronobergs län och Bohusläns skärgård. Därifrån rapporterades problem med respektive danska kanotturister och norska båtturister.

För respektive område framställdes informationsmaterial på turisternas eget hemlandsspråk med råd om hur konflikter och problem kunde undvikas.

I Åsnen-området spreds trycksaken via danska kanotresearrangörer, turistbyråer och kanotbaser i området samt med hjälp av skogsstyrelsens tillsynsmän.

I Bohuslän spreds trycksaken via turistbyråer, förvaltarna av naturreservaten och båtklubbar i regionen. Även de norska båtorganisationerna fick materialet.

Efter kontakter med tillsynsmännen och representanter för turismen uppges att foldrarna varit uppskattade och fyllt en funktion. En av fördelarna med dem sägs vara att de är skrivna på turisternas eget språk. Det finns redan ett omfattande utbud av "säljande" trycksaker som inte är utformade för att samtidigt ge förslag på lösning av problem och konflikter utan mest berättar om vad som är tillåtet och vilka möjligheter som finns. Därför menar de lokala turistrepresentanterna och tillsynsmännen att materialet är ett bra komplement till redan befintligt material och att det kan bidra till ett bättre beteende hos turisterna och därmed minska konflikterna i området. Önskemål framförs om att trycksakerna blir tillgängliga även kommande säsonger.

Vidare har projektgruppen på motsvarande sätt som i Danmark stött den undervisning i fältpedagogik som universitetet i Linköping anordnade sommaren 1988 vid Storumans folkhögskola. Kursen samlade deltagare från tre nordiska länder.

Seminarier

Som ett led i att diskutera naturvägledningens status, utvecklings- och utbildningsbehov, samverkan med turismen m m har projektgruppen arrangerat två seminarier med deltagare från samtliga nordiska länder.

1. Seminarium: "Naturvägledning i Norden" 22—24/8 1987

Projektgruppen för friluftsliv arrangerade 22—24 september 1987 ett nordiskt seminarium med rubriken "Naturvägledning i Norden" vid Ire natur- och kulturskola i Blekinge, Sverige.

Avsikten med seminariet var att diskutera naturvägledningens roll i en framtida nordisk friluftspolitik samt att diskutera begrepp och definitioner. Till seminariet inbjöds ett 25-tal personer i Norden, aktiva inom eller berörda av naturvägledning i någon form. Representanter från turismen fanns även med. Under seminariets gång hölls föreläsningar som speglade naturvägledningens roll och utveckling i de nordiska länderna. En intressant utblick gavs genom det föredrag som hölls av Don Aldridge från Skottland. Han betraktas som "naturvägledningens fader" i Europa.

Seminariedeltagarna arbetade under större delen av tiden i arbetsgrupper med olika problemställningar med syfte att försöka enas om ett antal rekommendationer som samtliga nordiska länders representanter kunde ställa sig bakom. Någon total enighet om begrepp och definitioner kunde inte uppnås bland seminariets samtliga deltagare.

Här redovisas de rekommendationer och formuleringar projektgruppen för friluftsliv enades om:

Naturvägledningens innehåll och form

Naturvägledning skall i första hand baseras på aktiviteter i naturen (friluftsliv).

1. Mångfalden och den lokala utvecklingen av naturvägledningen skall stimuleras.
2. Landskapets natur- och kulturhistoria och sambanden där- emellan bör ingå i naturvägledningen.
3. Utvecklingen av och forskning om pedagogiska metoder i naturvägledningen bör stimuleras.
4. Kännedom om naturvägledningens mål och möjligheter bör spridas till beslutsfattare och förvaltare.

Naturvägledningen och utbildningen

5. Förbättrad grundutbildning i miljömedvetenhet och friluftsliv och utökad vidareutbildning av förskollärare och lärare i den obligatoriska skolan bör stödjas.
6. Utbyte av erfarenheter på gemensam nordisk bas exempelvis utbytestjänstgöring, utbyte av material och anordnande av gemensamma seminarier bör främjas.
7. Höjning av kvalitetskraven i turistutbildningen beträffande frågor rörande natur och miljö bör stimuleras.
8. Behovet av utbildning för naturvägledare såväl i form av korta och praktiska kuster som längre och mera djupgående bör utredas och erforderliga kurser stödjas.

Naturvägledning och turism

9. Ett ökat engagemang i miljöfrågor och utveckling av policy

avseende turismen och miljön från turistnäringens och turistrådens sida bör uppmuntras.

10. Marknadsföringen och utnyttjandet av naturen för turiständamål bör utvecklas genom ett positivt samarbete mellan miljömyndigheterna och turismen och att den samordnas med den nordiska friluftspolitiken.
11. De turistiska förutsättningarna för ökad användning av de för friluftsliv särskilt skyddade områdena bör förbättras.

2. Seminarium "Turismen, miljön och naturvägledningen 21—22 september 1988

Projektgruppen för friluftsliv arrangerade 21—22 september 1988 ett nordiskt turistseminarium i Abisko nationalpark, Sverige med temat: Turismen, miljön och naturvägledningens roll för turismen.

Till seminariet inbjöds företrädare för turistråden, turistorganisationerna och utbildningsansvariga på olika nivåer i Norden.

I en serie korta anföranden belystes under temat *Miljön och turismen* miljöfrågornas betydelse för turismen. Härvid betonades vikten av att se till totalmiljön — naturen, kulturen och den sociala upplevelsen. Vidare konstaterades att debatten om miljön inte var så omfattande inom turistsektorn men att det på sikt är nödvändigt med en integrering av miljö- och turistpolitiken.

Följande slutsatser utformades till följd av diskussionerna om miljön och turismen:

En väsentlig del av nordisk turism bygger på de natur- och kultur-
givna förutsättningarna.

Turismen måste därför aktivt stödja natur- och kulturvårdsinsatser och ses som en miljöbevarande faktor i samhällsplaneringen.

Turismen måste i all sin verksamhet ta hänsyn till totalmiljön.

Seminariets andra tema *Naturturismen* inleddes med ett debattinlägg om massturismen kontra den naturbaserade turismen. Därvid konstaterades att kraven på upplevelser har vuxit starkt de senaste 10—15 åren. Vidare följde redovisningar om hur naturturism fungerade på olika platser i Norden alltifrån vad som händer i en storstads närhet till vad som sker i ett "vildmarksområde". Genom föredragshållarna belystes just upplevelsens betydelse för att ett budskap skall kunna överföras till en besökare.

Följande slutsatser utformades:

Naturturismen syftar till

att genom upplevelser och aktiviteter i naturen skapa intresse för naturen, kulturen och miljön

att ge kunskaper om miljön och om de människor som bor och verkar där

att bereda människor möjlighet till att få uppleva natur och kultur

att öka miljömedvetenheten

Seminariets tredje tema om *Naturvägledning* fick den mest omfattande genomgången genom att olika utbildningsansvariga på olika håll i Norden redovisade vad som pågår. Det visade sig att utbildning av naturvägledare, naturguider, vildmarksguider eller naturreservatsguider pågår på många håll. Endast i Danmark har miljövärdsmyndigheten tagit ett direkt ansvar genom att natur- och skogsstyrelsen anställt tretton naturvägledare under en försöksperiod på tre år. I andra länder pågår funderingar inom miljöförvaltningarna men utvecklingen leds av olika utbildningsorgan. På några håll har turistbranschen anställt naturvägledare.

Slutsatserna beträffande naturvägledningen blev

att miljö och turistmyndigheterna bör stödja utbildningen av naturvägledare på olika nivåer

att naturvägledning bör integreras och användas professionellt av turismen

att naturvägledning leder till att turismens skador på naturen och kulturen minskar

att naturvägledning ger kunskaper om och positiva upplevelser av miljön

Utbildning av vildmarksguider i Finland

Sedan år 1984 har man i Finland ordnat systematisk utbildning av vildmarksguider. Till dags dato har vid s k sysselsättningskurser på 9—11 månader ca 100 vildmarksguider fått utbildning. Av dessa fungerar ett femtiotal som vildmarksguider på åtminstone deltid. En del av de utbildade guiderna är utmärkta och en del har redan grundat eget företag. Men allmänt taget är en utbildning baserad på sysselsättningskurs inte tillräcklig, utan i framtiden bör utbildningen av vildmarksguider ordnas på en fastare grund bl a genom att utnyttja högskolor och nordiskt utbildningsarbete.

Ändamålet med utbildningen är att för turistföretag, nationalparker och kommuner producera guider som besitter en god naturkännedom, kan leda grupper och ge information och som är vana att röra sig i naturen. Målen för vildmarksguideutbildningen är alltså till sina grundprinciper desamma som man här vid seminariet i Abisko har definierat som mål för naturvägledningen: "att minimera turismens skadeverkningar på naturen och de traditionella näringarna och att öka förståelsen för de grundläggande ekologiska sambanden och människornas roll i naturen och att förbättra möjligheterna till positiva upplevelser i naturen och därmed öka miljömedvetenheten hos den enskilde i samhället."

I själva verket innebär termerna naturvägledare/naturinstruktör och vildmarksguide långt ifrån samma. Vilken benämningen skall bli diskuteras livligt. I Finland har man velat använda benämningen vildmarksguide, eftersom denna yrkesbenämning har traditioner speciellt i Lappland. Också det motsvarande finska ordet "eräopas" har ett visst skimmer. Man kan också se det så, att en vildmarksguide representerar att en person som uppträder under titeln vildmarksguide verkligen bör kunna sin sak och i enlighet med sin titel är professionell på natur. Blott och bar motorkälsafari är ingen vildmarksguidning, fastän också sådan reklam förekommer. Inte heller olika slag av överlevnadskurser ordnade på kommersiell bas hör till vildmarksguidningens revir. Dylka

sidofenomen framhäver å sin sida behovet av vildmarksguidning och vikten av verklig guidning.

Tidfördelningen i vildmarksguidekursen på elva månader ser i huvuddrag ut på följande sätt:

Yrkeslära 310 h, yrkesarbete 320 h, yrkesteori 40 h

Yrkesämnen

1320 h

— skogshushållning	40 h
— vildmarksfärdigheter	600 h
— lagstiftning	40 h
— turism	40 h
— kundservice	200 h
— Finlandskännedom	40 h
— ekologi	80 h
— den lokala kulturen	40 h

Sammanlagt

1680 h

Programmet har i olika varianter prövats på sju olika kurser och erbjuder en god grund för till exempel undervisningsprogram vid en samnordisk kurs. Undervisningsprogrammet har översatts till svenska.

Undervisningsprogrammets centrala element är naturkännedom och vildmarksfärdigheter både i teori och praktik. Undervisningen av vildmarksfärdigheter fördelar sig på elva perioder:

1. Att vandra och slå läger
2. Kännedom om utrustning
3. Orientering
4. Skidning
5. Paddling och färd på vatten
6. Cykelfärder
7. Fiske
8. Jakt och viltvård

9. Vildmarksproviant
10. Friluft- och skyddsområdesanläggningar
11. Räddningstjänst
12. Prov

På basen av fyra år och sju kurser kan man säga, att utbildningen av vildmarksguider har visat sig nödvändig som främjare av naturturismen. Utbildningen bör fortsätta och för utbildade guider bör man ordna fortbildningskurser. I Finland har utbildningen arrangerats med sysselsättningsmedel. Fördelen är relativt goda studieförmåner och möjligheter till variation i kursuppläggningsen. Antalet kurser som förverkligats med sysselsättningsmedel kan jämfört med läroanstaltskurser lättare regleras i enlighet med sysselsättningsbehovet. En svaghet med vildmarkskurserna, ordnade som sysselsättningskurser har dock varit att nivån på elevernas baskunskaper har varit för brokig, trots att man i regel har krävt studentexamen som bas. En del elever har också haft problem motivationen bl a därför att betyget från en sysselsättningskurs inte motsvarar ett egentligt examensbetyg. På grund av att kursprogrammet varit så kompakt, har man inte heller kunnat ta in i programmet tillräckligt med språkundervisning. Variationer har också förekommit i nivån på kurserna.

När man funderar på vildmarksguidekursernas framtid bör man speciellt ge akt på utgångsnivån hos eleverna, särskilt på deras naturkännedom och motivation. Parallellt med utbildning förverkligad med sysselsättningsmedel måste man få till stånd utbildningsprogram för läroanstalter, program som tar sikte på att befrämja naturturismen. Bl a vid Helsingfors universitet utarbetar man som bäst ett inriktningsalternativ inom biologi, som skulle öka studerandenas färdigheter att söka sig jobb inom turismbranschen. Utbildningen av vildmarksguider erbjuder också utmärkta möjligheter till nordiskt samarbete t ex genom att sätta i gång en kurs, till vilken deltagarna skulle väljas från alla nordiska länder och som skulle förverkligas i samtliga nordiska länder. Initiativtagaren till kursen kunde vara Nordiska ministerrådet och dess projektgrupp för friluftsliv. Utbildning på högskolenivå och i läroanstalt kunde man förverkliga inom ramen för det NORD-PLUS-program som nyligen startat.

Bilaga 2

Naturguidecirkel

Målsättning

Del 1	Att ge grundläggande kunskaper om det egna länets natur
Att ge grundläggande kunskaper om naturvårdslagstiftningen, allemansrätten, miljöhot
30 h
Del 2	Att ge grundläggande kunskaper i naturpedagogik och grupp-psykologi
15 h
Del 3	Att ge grundläggande kunskaper i friluftskunskap och turistfrågor
15 h

Målgrupp

Blivande naturguider med förkunskap i ekologi, faunistik, floristik, naturgeografi. Språkkunskaper i ett eller flera främmande språk är välkomna. Deltagarna bör vara medvetna om att cirkeln ställer högre krav på dem än vad som är vanligt. Framför allt studiematerialet är mer omfattande än brukligt.

Omfattning

60 studietimmar, kompletteras med 2—4 veckoslutskurser i samverkan med lämplig folkhögskola.

Målsättning med dessa veckoslutskurser är att praktiskt tillämpa lärdomarna i naturpedagogik och friluftsteknik.

Dessutom bör deltagarna som behöver träna artkunskap delta i t ex fågel-, botanik- och svampcirklar utöver naturguidebildningens ram.

Cirkelledare

Van cirkelledare, gärna med erfarenhet från exkursionsledning.

Del 1 avslutas med en kunskapstext i floristik och faunistik. Deltagare med luckor kan då gå cirklar för att "fylla på" sina kunskaper utanför Naturguideutbildningen t ex som "kamratcirk- lar" eller i Studieförbundets ordinarie utbud.

ARTKUNSKAP.

Bilaga 3

Guidetur

För att konkret exemplifiera vad en naturvägledare praktiskt skall klara ges här ett exempel på uppläggning av en guidetur.

Per Svensson, 1985

Planering

1. Välj guide med största omsorg. Personligt engagemang är en förutsättning.
2. Välj tema för turerna med hänsyn till de lokala förutsättningarna och helst så att olika kunskapsnivåer finns att välja på. Lägg tyngdpunkten på amatör-/nybörjarturer.
3. Välj om möjligt startpunkt som kan nås utan bil.
4. Var inte rädd för allmänt hållna turer — det breddar din målgrupp och ger ett mindre "expertaktigt" intryck.
5. Samarbeta med kulturella och andra intressen för att kunna ge en bättre helhetsbild av miljön.
6. Begränsa antalet deltagare till max 20 genom att variera turernas antal.
7. Utforma förhandsinformationen om turen så att deltagarna är förberedda och utrustade på rätt sätt.
8. Se till att guiden och deltagarna är försäkrade mot olycksfall.
9. Variera utbudet från säsong till säsong av "humanitära" skäl för guiden och för att de som kommer tillåtna skall kunna få något nytt.
10. Definiera mål och målgrupp från början.
11. Var garderad mot oförutsedda händelser. Reservguide m m.

Innan ni ger er av

1. Förbered dig väl. Lär känna ditt område och var kunnig inom ditt ämne.
2. Presentera dig och hälsa välkommen. Tala om vad som är ditt

2. Presentera dig och hälsa välkommen. Tala om vad som är ditt specialområde.
3. Beskriv vad ni skall göra tillsammans och vart ni skall gå.
4. Försök analysera deltagarna. Intressen, kunskapsnivå m m. Kanske finns någon "expert" med i gruppen — försök i så fall att använda hans eller hennes kunnande som en extra resurs.
5. Uppmana deltagarna att fråga och avbryta dig. Var ärlig — om du inte kan svaret på någon fråga så säg det.
6. Se till att alla är ordentligt utrustade. Stövlar, regnkläder, matsäck kanske behövs.
7. Ta med flora, fågelbok, karta, kompass och första förband.
8. Om någon avgift skall tas upp så gör det nu. Då kanske den som är försenad hinner anlända också.
9. Försök etablera en öppen och otvungen stämning i gruppen. Kanske med hjälp av humor?

Litteratur

- Aldridge, Don: *Guide to Countryside Interpretation*. Part One. Her Majesty's Stationary Office Edinburgh, for Countryside Commission, Scotland. 1975.
- Allwood, Frängsmyr & Svedin: *Naturen som symbol*. Kontenta 1983.
- Direktoratet for Naturforvaltning (1989). *Friluftsliv, Fritid og Natur*. DN-Rapport 2-1989. Trondheim.
- Direktoratet for Naturforvaltning (1989). *Naturinformasjonssentra. Retningslinjer og strategi*. DN-notat 6 1989.
- Grant, W Sharpe. *Interpreting the Environment*. 2 ed, John Wiley & Sons, Inc Toronto. Canada 1982.
- Grater, Russel K: *The Interpreter's Handbook*. Southwest Parks and Monument Association, USA 1976.
- Hultman, Sven G & Rosell, Elisabeth (red): *Tolkning — Pedagogik i fält*. SLU stencil 1984.
- Hultman, Sven G: *Tolkning — En sovande jätte*. SLU avd f landskapsvård, Rapport 35. 1985.
- Lewis, William J: *Interpreting for Park Visitors*. East Acorn Press, USA 1981.
- Nowak & Gowin: *Learning how to Learn*. Cambridge University Press 1984.
- Skov- og Naturstyrelsen, Miljøministeriet. (1984). *Nationalparker og rangers i USA — en rejserapport*. Danmark: Miljøministeriet, Fredningsstyrelsen.

- Skov- og Naturstyrelsen, Miljøministeriet. (1984). *En dansk naturvejlederordning?* Danmark: Miljøministeriet, Fredningsstyrelsen.
- Skov- og Naturstyrelsen, Miljøministeriet. (1988). *Ranger Service i England og Skotland*. Studierapport, studierejse 8 — 13 nov 1988. Danmark: Miljøministeriet.
- Skov- og Naturstyrelsen, Miljøministeriet. (1989). *Naturvejledning i Danmark Efteruddannelse og kurstilbud*. Afrapportering af naturvejlederforsøgsordningen 1987—89. Danmark.
- Skov- og Naturstyrelsen, Miljøministeriet. (1989). *The Rangers from over the Sea*. Danish — British Ranger Seminar 5—10 June 1989. Danmark: Miljøministeriet, Skov og Naturstyrelsen.
- Smith, A. (1987): *Working Out of Doors with Young People*. Glasgow: The Scottish Intermediate Treatment Resource Centre.
- Statens Naturvårdsverk. (1986). *Rekreation i naturreservat. Idéer och förslag till skötsel, förvaltning och utveckling*. Stockholm: Liber förlag.
- Sveriges Turistråd. (1987). *Ännsjöprojektet — ett sätt att utveckla naturinriktad turism*. Rapport 1987:11.
- Tilden, F. (1977). *Interpreting our heritage*. USA: The University of North Carolina Press.
- Wallsten, Per: *Rekreation i Rogen, tillämpning av en planeringsmetodik för friluftsliv*. 1987.

Med naturvägledning menas förmedling av känsla för och kunskaper om naturen. Naturvägledning syftar till att öka förståelsen för de grundläggande ekologiska och kulturella sambanden och för människans roll i naturen. Därigenom förbättras möjligheterna till positiva upplevelser i naturen och till ökad miljömedvetenhet hos den enskilde och i samhället.

I alla nordiska länder utvecklas nu naturvägledning. Ett gemensamt drag för de nordiska länderna är att man härvid i ökad omfattning använder sig av särskilt utbildade personer — naturvägledare. Det visar sig nämligen att när besökarna möter engagerade och kunniga människor i naturen får man en mycket större effekt än om man använder andra media som utställningar, broschyrer, TV-filmer etc. Naturvägledning är också av fundamental betydelse för turismens utveckling. Naturvägledning ger turisterna goda naturupplevelser och kan också medverka till att turister uppträder med omtanke i sårbara naturmiljöer.

I rapporten Naturvägledning i Norden ges en rad förslag till vidareutveckling av naturvägledningen både i det enskilda landet och internationellt. Förslagen är en vidareutveckling av det nordiska miljöprogram som ministerrådet antog 1989 och av Brundtlandkommissionens rekommendationer om ökade informationsinsatser som ett led i en bärkraftig tillväxt.